

Energiahordozók Trianonon innen és túl

A 100 éve, 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződéssel hazánk területének körülbelül kétharmadát, s ezzel együtt ásványkincseinek, energiahordozóinak jelentős részét is elveszítette. 1926-ban jelent meg egy atlasz, amely Magyarország háború előtti és utáni gazdasági statisztikai adatait mutatja be, térképek segítségével. Ezek egyike a XX. század első negyedében már felfedezett ásványi energiahordozók területi eloszlását mutatja be.

A Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézetének angol és francia nyelven megjelent, *Magyarország háború előtti és utáni gazdasági statisztikai térképei* című atlasza előszavában Teleki Pál ezt írta: „Kísérletünk, hogy a háború előtti Magyarország gazdasági helyzetét, termelését, közlekedését és bizonyos mértékben a kulturális körülményeit térképeken ábrázoljuk élénk érdeklődést váltott ki mind hazánkban, mind külföldön. Ezt bizonyítja az, hogy a Magyarország gazdasága térképeken című munkánk hat kiadást ért meg. Noha az 1913-as évre vonatkozó adatok bizonyos mértékben már elavultak, az érdeklődés nem lankadt. Másrészről, a Magyarországról írt és a háború után megjelent különféle munkák egyike sem kapott olyan kedvező kritikát, mint a korábban említett kiadvány.

Mindezek egy hasonló térképgyűjtemény kiadására ösztönöztek minket. Bár a háború előtti adatoknak már csak történelmi értéke van, mégis úgy döntöttünk, hogy szembeállítjuk ezeket a háború utáni adatokkal, amelyek a jelenlegi helyzetet szemléltetik. Most, hét évvel a háború befejezése után, azon elmúlt két-három év gazdasági helyzetére tekinthetünk vissza, amelyek – bár messze nem normálisak és rendezettek – mégis jó alapot szolgáltatnak a tudományos összehasonlításhoz.”

Az atlasz Európa 1913-as politikai határait bemutató térképével kezdődik, melyre berajzolták Magyarország trianoni békeszerződés utáni határait is. Ezután számos térkép mutatja be hazánk régi és új területének természetföldrajzi adottságait, mezőgazdaságát, iparát stb. A kötetben olyan térképekkel is találkozhatunk, amelyek tájékoztatnak Magyarország könyv- és folyóirat kiadásáról, őskőkori, újkőkori, réz- és bronzkori lelőhelyeiről, vagy műemlékei helyét mutatják meg.

Az atlaszban megjelenő térképek alapjául olyan kiemelkedő jelentőségű korabeli térképek szolgáltak, mint Schafarzik Ferenc Magyarország kőbányáit bemutató térképe 1902-ből (*részletes bemutatását lásd e sorozat 2017/47. számában*), Treitz Péter hazánk klimazonális talajtérképe (*részletes bemutatását lásd e sorozat 2019/35. számában*), vagy Kvassay Jenő Magyarország folyóit bemutató térképe. Az előszóból az is kiderül, hogy bizonyos kérdésekben a kor legkiválóbb szakembereivel konzultáltak.

Gratz Gusztáv miniszter látogatása egy erdélyi mélyfúrásnál, 1917 augusztusában. A képen balról jobbra: Rössler (?), Gratz Gusztáv, Grün (?), Böckh Hugó, (?) (MBFSZ gyűjteménye)

A magyarászrosi fűrás 1917-ben (MBFSZ gyűjteménye)

A földgáz-előfordulások és a sóbányák tekintetében például Böckh Hugóval, aki akkor már közel két évtizede vezette a hazai szénhidrogén-kutatásokat.

Részletesebb bemutatásra az akkortájt már felfedezett ásványi energiahordozók területi megoszlását bemutató térképet választottam. Ezen kék körök jelzik a szénelőfordulásokat, barna és narancssárga körök a ligniteket, zölddel jelölték a tőzeget és feketével a földgázmezőket. Ez utóbbiból ekkortájt még csak kettőt ismertek. Mindkettőt a trianoni határokon túl fedezte fel Böckh Hugó: az erdélyi földgázmezőt, melynek készletét 250 milliárd köbméterre becsülték és az ugyanekkora készlettel rendelkező horvát-szlavónországi földgázmezőt.

A belső, teljesen kitöltött körök a már művelés alá vont szén és földgáz mennyiségét, a külső, függőlegesen srafozott rész a reménybeli készleteket mutatja, a számok a körök mellett e két összegét, millió tonnákban. A térkép alatt táblázatosan is közölték a legfontosabbnak tekintett adatokat: a Magyarország 1920 előtti területén (Horvát-Szlavónországgal együtt), 1926-ig felfedezett elsődleges energiahordozók mennyiségét. Ezek alapján a szénvagyon összesen körülbelül 140 millió tonna, a lignitkészlet körülbelül 1415 millió tonna, és a tőzeg 185 millió tonna. A földgázkészlet körülbelül 500 milliárd köbméter és a kőolaj (az egyetlen addig felfedezett lelőhelyen, az egbelli szénhidrogénmezőn) körülbelül 500 000 tonna.

Egy külön térképen tüntették fel Magyarország 1913-as széntermelését. A körök nagysága itt a kitermelt mennyiséggel arányos. Látható, hogy Magyarország már a világháború előtt is elsősorban az ország középső részén, a későbbi trianoni határokon belüli szénkészleteire támaszkodott. A későbbi határokon kívül csupán a Zsil-völgyében volt nagyobb kitermelés, a felvidéki, Nyitra környéki hatalmas előfordulást nagyon visszafogottan művelték.

E térkép alatti magyarázataból kiderül az is, hogy 1913-ban hazánk kőszéntermelése körülbelül 10 millió tonna volt, ezen belül 1,32 millió tonna feketekőszén és 8,72 millió tonna barnaszén. A hazai kitermelés nem fedezte a szükségleteket, az ország importra szorult: körülbelül 3,8

Salgótarjáni geológusok az 1900-as évek első felében (MBFSZ gyűjteménye)

millió tonna feketeköszén, 0,05 millió tonna barnaköszén és 0,7 millió tonna kokszt érkezett hazánkba, ennek 66%-a Németországból, 28%-a Ausztriából és 6%-a Nagy Britanniából.

A kötetben közölt további táblázatokból az is kiderül, hogy 1913-ban az összesen termelt 10 millió tonnából 7,055 millió tonna szenet termeltek ki Magyarország jelenlegi területén. A háború azonban erősen visszavetette a bányászatot: 1919-ben kevesebb, mint 4 millió tonna volt a termelés és bár fokozatosan, évről évre emelkedett, a háború előtti szintet csak 1922-ben érte el.

1925-ben a legértékesebb, 5600 kalória fűtőértékű kőszénünk (a tolnai, baranyai bányákból) 800 000 tonnát bányásztak, amelynek azonban egy részét (330 000 tonnát) exportáltunk is. Legnagyobb mennyiségben az 5000 kalória fűtőértékű, Tata–Esztergom–Budapest bányáiból származó szenet termeltek ki, 2,4 millió tonnát és ennek nagy részét (2,26 millió tonnát) idehaza használtunk fel. Az összes kivitelünk 72%-a (386 000 tonna) Jugoszláviába került, de kisebb mennyiséget szállítottunk Ausztriába, Csehszlovákiába és Romániába is. Az importált szén nagy része, a háború előtti állapothoz hasonlóan Felső-Sziléziából (Németországból és Lengyelországból) érkezett.

Érdekes adatokat rejtenek a szén felhasználását bemutató táblázatok is. Ezekből látható, hogy 1925-ben a körülbelül 7 millió tonna nagyobb részét az ipar (2,692 millió tonna) és a közlekedés (1,519 millió tonna) használta fel. A legnagyobb vevő a Magyar Államvasutak volt, amely önmagában az éves felhasználás 17,5%-át adta. A harmadik helyen két ágazat osztozik, mindkettő 10% körüli értékkel: a bányászat és az elektromos üzemek. A háztartások mindösszesen 4%-át, az iskolák, kórházak körülbelül 2%-át használták fel a szénnek.

Összehasonlításként néhány későbbi adat: hazánkban a szénkitermelés a maximumát az 1950-es, '60-as években érte el, amikor 35 millió tonnát bányásztak évente, majd a szénhidrogének fokozatos előretörésének eredményeképp a termelés hanyatlásnak indult. Napjainkban a hazánkban kitermelt szénmennyiség körülbelül 10 millió tonna évente.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2020/24. számában.)